

ՇՏԵՄԵՐԱՆ

ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԵԼՑ

ՀԱՏՈՐ 7:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1. 1854:

ԹԻՒ 84:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ՆՈՒԹՈՑ

Թղթակցութիւն . Երեւ . 177 : Սկներէն ազատելու գեղ մը . Եր . 181 : "Եհա" Եստուծոյ Գառը . Եր . 181 : Ենձնասպանութեան որոշում . Եր . 182 : Եպրիլ ու մեռնիլ . Եր . 185 : Հագուստի վրայով խրատներ . Եր . 186 : Գիւտք , Գնաք , և զարգացմունք . Եր . 187 : Եղէկ փորձաքար մը . Եր . 187 : Գրգռութիւնով բան ընել . Եր . 188 : Վճռութիւն մահը . Եր . 189 : Եստուծոյ գործակից ըլլալ . Եր . 190 : "Եհա" իրեք տարի է" . Եր . 190 : Ենհատորի մը իր զաւկին համար ըրած ընտրութիւնը . Եր . 190 : Գիւտք . Եր . 190 : Պղտիկ սկզբնաւորութիւններ . Եր . 191 : Վերաբուժական հրաշալիք . Նորաշէն քիթ մը . Եր . 191 : Գաղտնիք մը . Եր . 192 :

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սոնթոպան . Հոկտ 15 , 1854

Փիէմոնթէի մէջ Բրօնթալանդո-Լեոն . Եր . 181 : Թոմարի մէջ Իրաւա-
կան Վերանորոգիչ Եկեղեցի . Տէ Սանթիէ
Հովիւ . Բաղնիկ . Գարնան . Գարնան
Հասարակական Գործարար . Գարնան
Լեւոն . Բաղնիկ . Եր . 181 :

Սէկ քանի ամիս առաջ Թուրքիոյ մէջ
Բրօնթալանդոյ եկեղեցի մը բացուեցաւ . և
Ղենուլայի , Նիսի , Օսթի , Գալաթայի ,
Սան Մարտի , Քաղաթայի և մէջ Բրօնթա-
լանդ Ժողովատեղիներ կան : Հիսուս Քրիս-
տոսի մէջ եղած ճշմարտութիւնը՝ ամէն տեղ
իրեն ուշադրութեամբ մտիկ ընող ունիւն-
դիրներ , և զանկա ընդունելու աղէկ պատ-
րաստուած սիրտեր կը գտնէ : Կերեայ թէ
Իտալացիք անհամբերութեամբ կ'սպասեն մէկ
պատեհութեան մը՝ որ քահանաներուն լուծը
վրաներնէն նետեն . և թէ որ կրօնական ազա-
տութիւնը՝ աս Իտալական Թերակողմին մէկ
ծայրէն մինչև միւսը հաստատուած ըլլար ,
դարձերուն թիւը խիստ շատ պիտի ըլլար՝ քիչ

ատենին մէջ : Իրաց աս վիճակին մէջ՝ կ'երեւայ
թէ Վալտենցիք և Փիէմոնթէցիք մէկ մեծ
գործ մը գլուխ հանելու կանչած է Վախանա-
մութիւնը : Եստուծոյ Իտալացի ըլլալ , և իրենց
կրօնքին նշանները՝ որ Լուտերի և Կալվին-
ի Վերանորոգութենէն առաջ ալ կար , շատ
յարմարութիւն կու տան իրենց օգտակար ազ-
դեցութիւն մը բանեցնելու : Բայց որովհետեւ
շատուոր չեն , անոր համար ալ ամէն բանը չեն
կրնար ընել . և երբ որ հաւատարիմ և ձիւրքի
տէր օգնական մը կը գտնեն , իրենց օգնելու
կը կանչեն . ինչպէս որ ասանկ ըրին նաև Պ .
Տէ Սանթիէն ալ կանչելով : Բայց անոր՝ և
իր ըրած գործքերուն վրայ ըսելէն առաջ՝ քա-
նի մը բաներ պիտի պատմեմ Թուրքիոյ մէջ
Իրաւական Վերանորոգիչ Եկեղեցի հաստա-
տուելուն վրայով :

Ես բանը 1850ին եղաւ : Վալտենցիները
արդէն արտօնութիւն առած էին աս քաղաքին
մէջ Եստուծոյ պաշտօն մատուցանելու ,
բայց իրենց կրօնքը ընդունող Հոմոսեական-
ները չէին կրնար յայտնի ժողովուրդ իրենց հետ :
Վերջապէս Փիէմոնթէի Զորքուն մէկ Հովիւ
աս խեղճ և ցրուած ոչխարներուն համար բան
մը ընելու ձեռք զարկաւ : Վախ և առաջ ա-
նոնց մէջ անտարբերութեան և պաղութեան ե-
րկոյթ մը տեսաւ : Բայց ասոնց վիճակը լաւ-

նալ սկսեց 1851ին : Բանի մը բարեպաշտ անձինք՝ որ Թուրքանայի Ս եմ Դուքսին կրօնական խստութեամբը քարոզուած էին անկէջ , Թուրքին եկան . և անոնց օգնութեամբը կանոնաւոր ժողովներ հաստատուեցան : Եւ այն տարւոյն Հոկտեմբեր ամսուն մէջ , չորս Հռովմէականներ ինդիքը ըրին որ Բրոթէսթանդներուն հաղորդութեանը ընդունուին : Եւ նոր Իտալական եկեղեցիին առաջին պտուղներն էին ասոնք : Դարձողներէն մէկը Հինուց դատաւոր մըն էր՝ որ ճշմարտութեան սիրոյն համար չվախեցաւ իր պատուաւոր աշխարհային վիճակը մերժել , և աղքատիկ կեանք մը անցընելու յանձնառու եղաւ : Դարձողներէն մէկ ուրիշն ալ սոսկ գործաւոր մըն էր՝ որ առաջ Հռուչակաւոր էր իր մոլութիւններուն կողմանէ , բայց հիմա Տէրօյը ձամբուն մէջ շատ նախանձաւոր մէկ մըն է :

Եւ պզտիկ սկզբնաւորութենէն՝ Եւետարանին քարոզութեան դործը շուտ և շարունակ յառաջադիմութիւն ըրաւ : Դարձողներուն թիւը շուտ մը քսանի հասաւ , ետքը յիսուսի , և ետքը ութսունի հասաւ . մինչև որ ալ հասկցուեցաւ թէ ուրիշ Հովիւի մըն ալ կարօտ են . և ան ատենը Փիէմոնթի Զորերուն Վալտենցի եկեղեցականները Պ . Տէ Սանթթիսը հրաւիրեցին՝ որ Ղենուլայի մէջ Իտալացի սահաւակութիւն ժողովուրդի մը վրայ հովուութիւն կ'ընէր :

Պ . Տէ Սանթթիս շատ տարի քահանայ էր Հռովմայի մէկ ժողովրդապետական թեմին մէջ : Հռովմէականաց Եստուածաբանական դպրոցի մը մէջ՝ Սուրբ Գրոց քննական դաստիարակութեան պաշտօնը իր վրան տրուած ըլլալով , ուշադրութեամբ Սուրբ Գիրքը կարդալու պարապեցաւ . և աս ուսումը՝ Պապական սոսկալի սխալանքները հասկընալու պատճառ եղաւ : Իր խղճմտանքին ձայնին նազանդելու որոշում ընելով , բոլոր իր աշխարհային շահերը մէկդի թողուց . և շատ մը փորձանքներ քաշելէն ետեւ՝ Սալթա կղզին փախչելու յաջողեցաւ : Եւ տեղ (Օրագիր մը հրատարակելու ձեռք զարկաւ՝ որուն անունը Բալիւլէի Վրէստոնէայ էր . և Եկանոնաւոր Խոսքովանութեան վրայ ալ տետրակ մը հրատարակեց , որ մինչև հիմա տասնուչորս հիշ տպուեցաւ : Եսկէ ետեւ ինքը Ղենուլա կանուցեցաւ՝ ինչպէս որ ըսի , և հիմա անկէ ելլելով՝ Իտալիա դարձաւ . եր-

ջանիկ ըլլալով որ Եստուծոյ զարմանալի սէրը իր հայրենակիցներուն քարոզելու պաշտօնը ունենալու կարող եղաւ : Ինքը շատ բարեպաշտ ու ծանրաբարոյ անձ մըն է . լռիկ , պաղ , և քաջուած կ'երևայ առջի բերան տեսնուելուն , բայց Եւետարանին դործին համար եռանդուն և անձնանուէր մէկն է : Հռովմէական քահանաները բնականապէս անոր դէմ դառն ատելութիւն մը ունին , բայց միանգամայն իրմէն ալ կը վախնան . և ասոր մականունը Կրօսէր Կալէն դրած են : Բայց Պ . Տէ Սանթթիսին համեստութեանը չնքներ որ ասանկ փառաւոր պատուանուն մը ընդունի :

Թուրքինի մէջ մասնաւորապէս իրեն յանձնուած էր նոր դարձանքներուն՝ կամ անուններին արձանագրել տուող նորահաւատներուն հաւատոյ հրահանգութիւն ընել , որոնց թիւը 200ի կը հասնի : Ետեւ մը աս նոր դարձանքներէն 80 հոգի սուրբ հաղորդութեան ընդունուեցան : Նորահաւատներուն թիւը շուտ մը աւելցաւ : Հռովմէականները այնչափ անյաբար փափաք ունէին Եստուծոյ Սուրբ Խօսքին՝ որ Կիրակի օրերը իրեք անգամ պաշտօն ըլլալէն զատ , լուր օրերն ալ սորված հաւատոյ հրահանգութիւններին հաղիւ թէ զերեք գոհ կ'ընէր : Հիմակուհիմա Թուրքինի Իտալական Եկեղեցին 300 հաղորդական անգամ ունի . որոնք մէկիկ մէկիկ ընդունուեցան՝ մտադիր և զգուշաւոր քննութիւն ըլլուելէն , ու որչափ որ մարդս կարող է դատել՝ Եւետարանը սրտանց ընդունելուն բաւական վկայութիւն տալէն ետեւ :

Եսկէ զատ իրենց վարքն ալ կանոնաւոր , և բարոյականին աղէկ է : Իրենց հաւատքը գործքով կը պատուեն . և աս նոր դարձանքներուն անկեղծութեանը մէկ գլխաւոր նշանն ալ աս է որ իրենց հաւատքը տարածելու չափազանց նախանձաւոր են : Եստուծոյ մեծ մասը գործաւորներ են՝ որոնց ժամանակը ապրուստնին հոգալու հաղիւ կը բաւէ . բայց և այնպէս՝ իրենց գործէն ազատելէն ետեւ , և մասնաւորապէս Կիրակի ու Տօն օրերը՝ կամ Թուրքինի մէջ , կամ մօտերը եղած գեղերուն տունները կ'երթան Եստուածաշունչ և կրօնական տետրակ տարածելու : Եստուծոյ նաեւ պատեհութիւն կը փնտռեն իրենց հաւատքը քարոզելու , և անկեղծութեամբ կը խօսին թէ Տէրը ինչ բարեք ըրաւ իրենց հոգիներուն : Եւ

խոնարհ ջանքերը անպտուղ չեղան : Հատ անձինք՝ որոնք քահանաներուն ըրած զոպարտութիւններովը խաբուած էին , և կը կարծէին թէ Բրօթէսթանդները անհաւատ են , հասկըցան որ Վերանորոգութեան ճշմարիտ աշակերտները՝ Հռովմէականներէն շատ աւելի հաստատ հաւատացեալներ են . և ասոնցմէ ոմանք աս բանէն շարժելով՝ Պ. Տէ Սանթթիսին քարոզը մտիկ ընելու դացին : Վալտենցոց Թուրինին մէջի եկեղեցւոյն շէնքը՝ որ 1500 հոգիի տեղ ունի , խորին ուշադրութեամբ մտիկ ընող ժողովուրդով լեցուն է միշտ :

Կանոնաւոր պաշտօններէն զատ՝ Հոյիւները պատրաստ են նաեւ ինչ և իցէ պատեհութիւն մը ձեռք ձգելով Լեւտարանը քարոզելու . ուրոնց մէջն է ննջեցեալի թաղման պաշտօնին պատեհութիւնն ալ : Քահանաները իրենց սովորական անիրաւ չարութիւնովը անանկ կը ձեւացընեն թէ՛ Վալտենցիք մեռելներնին առաջիկայէն պէս կը թաղեն , առանց մէկ կրօնական արարողութեան մը : Ըս գարշելի ստութիւնը հերքելու համար , Պ. Տէ Սանթթիս և իր ընկերները ընտրեցին որ Ֆարաւոր եղածին չափ՝ Արալի օրը , կամ տեղացիներուն գործէ աղատած ու հանգչած մէկ ժամանակը յուղարկաւորութեան պաշտօնը կատարեն : Իտալացիք անանկ ատեններ խուժը խուժը կը ժողովուն , ու հետաքրքրութեամբ տեսնել կ'ուզեն թէ Վալտենցիք ի՞նչպէս իրենց Բեռլինէն ել Բաղէն . բայց ի՞նչ կը տեսնեն : Օտողը և բարեկամք ջերմուանդ կերպով մեռնողին բոլորտիքը պատած , և Քրիստոսի պաշտօնեան՝ անմահութեան , յարութեան և վերջին դատաստանին մեծ ճշմարտութիւնները քարոզելու զբաղած : Ըս սուրբ հանգէսին նկատմամբ յարգական զգածումով մը լեցուած կ'երթան մարդիկը , և անոնցմէ շատերը հետեւալ Արալին Բրօթէսթանդներուն հրապարական պաշտամունքին ներկայ կը գտնուին : Ըսանկով՝ քանի որ մէկ կողմէն քահանաները անդադար կը պնդեն թէ Բրօթէսթանդութիւնը ամէն տեսակ հաւատքը կ'ուրանայ , Վալտենցիները միւս կողմէն շարունակ կը քարոզեն թէ՛ Ըստուածաշունչը իրենց կրօնական սկզբունքներուն կանոնն է :

Օտանդան գիտարութիւններ պատահեցան աս աւետարանելու գործին յառաջադիմութեանը մէջ : Բոսպորանէն օրինակի աղաղաւ ,

որոնք ընդհանրապէս անհաւատ են , կը կարծէին թէ Բրօթէսթանդները օգտակար նեցուկ մը պիտի ըլլան իրենց : Ուստի ջանք ըրին Վալտենցիներուն հետ տեսութիւն ընելու , և շատ անգամ ժողովներնուն մէջ գտնուելու , և բարձրաձայն կը յայտնէին անոնց հետ համակրութիւն ունենալին : Բայց հետեւեալը սա եղաւ որ շուտով իմացան թէ՛ Պապականութիւնն ուրանալը բաւական չէ՛ Վերանորոգեալ եկեղեցիներուն հետ հաղորդութիւն ունենալու . և թէ՛ Բրօթէսթանդները որոշ վարդապետութիւններ կ'ընդունին , և խիստ բարոյակնութեան պաշտպան են : Ըս արմատականները՝ կամ աս անհաւատները՝ ան տեսնը ետ քաշուեցան , ըսելով թէ Ը-եպոստոսիականներն ալ բոլոր ուրիշներուն պէս կոյր նախանձաւոր և կարճամիտ են . և անոնց բարեկամութիւնը՝ թշնամութեան փոխուեցաւ : Հիմա ասոր ի՞նչ ընելու է : Բրօթէսթանդութիւնը իր սուրբ դրօշակը ամուր բռնելու է . միշտ դաւանելու է որ ուրիշ անուն մը չկայ երկինքին տակը տրուած , օյլ մի միայն Քրիստոսի անունովն է որ մարդիկ կրնան փրկուիլ : (Գործ . ք. 12 :) Եւ թէ որ անհաւատները գոհ չեն ասոր , թող մէկ զի՛ք քաշուին : Քրիստոնեաները չեն կրնար նենգութիւն ընելով անոնց կողմնակցութիւնը ստանալ :

Երդէն յիշեցի Փիլեմոնդէի մէջ գտնուած քահանաներուն անկարին հակառակութիւնը : Եպիսկոպոսներն ու քահանաները մասնաւորապէս աշխատեցան , իրենց հին արուեստին համեմատ՝ աշխարհային իշխանութեան օգնութիւնը Բրօթէսթանդներուն գէժ գործածելու : Թագաւորին և ատենակալաց ժողովին աղերսագիր խրկեցին , և խնդրեցին որ Էրեթիէիոսէ-րոն թոյլտուութիւն չըլլայ Թուրինի մէջ եկեղեցի շինելու : Կառավարութեան Պաշտօնեաները պատասխան տուին թէ ան չէնքին կառուցուիլ : Տէրութեան սահմանադրութեամբը կրօնական աղատութիւն շնորհուելուն հարկաւորապէս հետեւեալն է : Ըս կողմանէ պրդտիկ իյնալով Պապական կարգաւորները՝ ուրիշ միջոց մը ձեռք առին : Ստորին դատաստանարաններուն մէջ կրօնական խստութեան ոգի մը զրգռեցին , և երբեմն դատապարտութեան վճիռներ ալ տուին : Քաղաք ըստեւ տեղը մասնաւորապէս Լեւտարան քարոզող մը իրեք ամիս բանտարկելութեան դատապար-

տուեցաւ, անոր համար որ Եստուածաշունչ կարգացեր ու քանի մը բարեկամներու հետ աւորթք ըրեր էր : Եւ երբ իմացուեցաւ որ աս Եւետարանիչը Վրիստոնէական խրատներ կուտար իրեն հետ բանտին մէջն եղող յանցաւորներուն՝ քահանաները խնդիրք ըրին որ ասանքն Բանաբի մէջ դրուի, որ չըլլայ թէ Պապական աւագակները մոլորցընէ :

Թուրինի մէջ՝ Պապականութենէ նոր դարձողները սաստիկ փորձութիւններու ենթակայ եղած են : Հռովմայի կղերները կը բռնադատեն, բանադրանք սպառնալով գործատեւներուն՝ որ իրենց քովի հէրետիկոս բանադրները ճամբեն. հայրերուն՝ որ իրենց հէրետիկոս զակիրները տուններնուն դուրս ընեն : Քանի մը ծնողք ալ խոստովանահայր քահանաներէն թելադրուած, Ժառանգութենէ զրկեցին իրենց զակիրներին՝ Եւետարանական եկեղեցւոյ անգամ ըլլալնուն համար : Երիւնակցական և ընտանեկան ամենէն սրբազան կապերը՝ ի՞նչ են Պապական հաւատքին յարող մուսուլմաններուն համար :

Բայց ամէնը աս է. Հռովմէական կարգաւորները Բանադրանքին մը հաստատեցին Թուրինի գլխաւոր եկեղեցիներուն մէջ՝ Բրոթէսութանդութեան դէմ, և բարձրաձայն կը հակառակին անթիւ զրպարտութեամբ : Ընոնք անանկ կը կեղծեն թէ՛ Վալտենցի Հովիւները Բարոյականի դէմ սկզբունքներ կը սորվեցընեն. ասիկա իրաւ որ անձոռնի՝ ամբաստանութիւն մըն է անոնց կողմանէ՝ որ կ'ընդունին Ղիզլիթիական վարդապետութիւններուն բարոյականի դէմ ըլլալը : Քահանաները նաև բոլոր իրենց ամպիոններէն քարոզեցին որ՝ Բրոթէսութանդները հոգեկները սպառնալով Ժառանգութենէն : Պ. Տէ Սանթթիսն ու իր ընկերակից պաշտօնականները հրապարակաւ պահանջեցին Պապական քարոզիչներէն՝ որ մէկ իրօք եղած բան մը ցուցընեն, և ամբաստանաւորներուն անոնները մէկիկ մէկիկ տան. բայց աս պահանջմունքը բանի տեղ չեն դնիր անոնք. և իրենք դարձեալ կը շարունակեն իրենց ամբաստանութիւնները՝ թէ և բան մըն ալ իրօք չկրնան ցուցընել : Իրենց կանոնը աս է. Օրպարտէ, զրպարտէ անդադար. քու հակառակորդներուդ գոնէ անկէ քիչ մը փնաս կ'ըլլայ միշտ. զրպարտութիւնը անուխի կը նմանի՝ որ երբ չկրնայ ալ վառիլ, գոնէ կը սեցընէ :

Բանն աս է որ՝ Բրոթէսութանդ Հովիւները շատ զգուշաւոր են նոր անդամ մը եկեղեցւոյ հաղորդութեանը ընդունելու : Ընոնք մինչև անգամ անդիի ծայրը անցած են աս մասին : Պարձաճաներուն բնաւ դրամական նպաստ չեն ընեն : Օրինակի համար. քանի մը քահանաներ ըսին որ՝ պատրաստ են Հռովմէական եկեղեցիին մուրութիւնները ձգելու՝ թէ որ իրենց ապրուստին միջոցը ապահով ըլլայ : Պ. Տէ Սանթթիս անոնց սա պատասխանը տուաւ. ()գտակար գործ մը ընելու յանձնառու ըլլալով սկսեցէք, ձեր ապրուստը համեստութեամբ վաստակեցէք, անկէ ետեւ թէ որ ձեր առաջադրութեանը մէջ յարատեւէք՝ և Վալտենորոգեալ հաւատքը ընդունիք, մենք ալ ձեզ հաղորդական ըլլալուններուն թիւին մէջ կ'ընդունինք. բայց աշխարհային շահ մը մ'ակնկալէք մենէ : Ընանկներ ալ կան աս նոր դարձողներուն մէջ՝ որ շատ կարօտութիւն քաշելու յանձնառու եղան առանց մէկու մը բան մը իմացընելու, քան թէ ողորմութիւն խնդրել դիմելու. որպէս զի մարդոց խղճմտանքները ծախու կ'առնեն ըսողներուն նախատինքին տակ չձգեն իրենց եղբայրները :

Ես ամէն դժուարութիւններն ըլլալով ալ՝ Թուրինի մէջն եղող Եւետարանին բարեկամները զանազան ընկերակցութիւններ կազմեցին, որոնք շատ յարմար են իրենց գործողութեան սահմանը ընդարձակելու : Վախակրթական դպրատուններ հաստատեցին, չափահասներուն համար երեկոյեան դպրատուն մը, ու նաև Կիրակիի դպրատուն մը : Ընոնք եօթը հատ կանոնաւոր դրքածախ քարոզիչ ունին՝ Թուրինի նահանգին և քաղաքին համար : Օրագիր մը կը հրատարակեն Բարի Լուր անունով՝ որուն մէջ Վրիստոնէական վարդապետութիւնները կը բացատրեն, և Պապականութեան յարձակումներուն կը պատասխանեն : Եւատորէն կը ցրուեն երկրին կարօտութեանցը յարմար կրօնական տետրակները : Փոքրիկ Գրքատուն մը ունին՝ վրան խոշոր գիրերով այսպէս գրուած. «Գրեալ է Եւետարանական» . ասիկա Վրիստոնէական գիրքեր ծախելու համար է. և վերջապէս քաղաքին արուարձաններուն մէջ երկրորդական չորս մանր մատուռներ՝ բարձր աշտարակներու պէս կանգնած են լոյս և կեանք տալու : Հիմա ալ ստակ կը ժողովին որ Բրոթէսութանդի հիմնադրանոց մը բանան. վասն զի

Հռովմէականաց հիւանդանոցներուն մէջ՝ սոսկալի փորձութիւններու ենթակայ եղած են Բրօթէսթանդուլեան դարձողները, մինչև անգամ իրենց մահուան անկողինին վրայ ալ :

Վերջ կ'ընեմ խօսքս՝ մօտերս պատահած նոր մէկ դէպք մը պատմելով :

Թուրքիոյ համեստ կիւն մը՝ որ պտուղ ծախող մըն է, Եստուծոյ խօսքը ընդունեց, և ուրախութեամբ կը կարգար զանիկա : Կամուրջի մը բերանը նստած ըլլալով իր աղքատիկ խանութիկին մէջ, պարապ գտած ատենը Սուրբ Գիորքը կարդալով կ'անցնէր : Ես տեղէն Հռովմէական քահանայ մը անցաւ :

«Ի՞նչ Գիորք է ան կարդացածդ», հարցուց ասիկա :

«Եստուծոյ խօսքն է, Պարօն» :

«Եստուծոյ Խօսքը . բայց ո՞վ ըսաւ քեզի ատիկա» :

«Եստուած ինքը» :

«Ի՞նչը . ի՞նչ խնդութիւն . Եստուած քեզի հետ խօսեցա՞ն . ի՞նչ ապացոյց կրնաս տալ ինծի ատոր վրայով» :

«Վարօն», պատասխանեց բարի կիւնը . «ապացոյց տո՛ւր ինծի թէ նա արեւ մեր գլխուն վրայ է» :

«Ատոր ի՞նչու ապացոյց տամ . Երեւին հօն ըլլալու ամենէն աղէկ ապացոյցը ան է որ՝ մեզի լոյս կու տայ և մեզ կը տաքցընէ» :

«Ե՛հ, իմ ըսելիքս ալ ատ է քեզի», կանչեց կիւնը յաղթանակաւ մը . «Ես Գիորքին Եստուծոյ խօսքն ըլլալուն ամենէն աղէկ ապացոյցը ան է որ՝ իմ հոգիս կը լուսաւորէ ու կը տաքցընէ» :

Քահանան սրբողելով առաւ քալեց . և ամէն տեղ հրատարակեց թէ խեղճ կիւնը հերետիկոս եղեր է, ու իրեն յաճախորդներէն շատերը արգիլեց անոր հետ առուծախ ընելէն : Բայց կիւնը յարատեւութեամբ կը շարունակէ իր հաւատքին մէջ, համոզուած ըլլալով որ՝ Տէրը իր կարօտութիւնները կը հոգայ :

ՍԿԵՐԷՆ ԱՅՍԵԼՈՒ ԴԵՂ ՄԸ . Երեսուցի բաժնի առ քիչ մը, և ցանկ մըներուն ծակին բերնին բոլոր տիքը՝ քիչ մըն ալ ծակերուն տակը՝ ու նաև ուրիշ որ և քիչ տեղէն որ մըները դուրս կ'ընեն ան տեղերուն տախտակներուն քովերը և տակերը քսէ : Ես դեղին փորձը ընող մարդը կ'ըսէ թէ՛ աս ընկէս գիւնը մը հոգը ճշուրտաց մը լեցի մըներուն մէջ, և կարծեցի թէ կաշող բնութիւն ունենալով՝ բոթասը՝ անոնց մազերուն և ոտուքներուն պլտրկած է : Ինչ որ է, սա պէտք էր ինծի որ՝ կ'ըսէ, անոնցմէ ազատիմ, և ահա տարի մը չափ կայ որ աս բանը ըրի, և հանգիստ եմ մըներուն ձեռքէն :

«ԱՅԱ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԳԱՌԸ»

Օղջուցեալ Բեղաւորի աշուղ անո՛ր նայէ : Տէ՛ս անոր քաջած նեղութիւնները, մահուան տաղնապները, մթնցած և սաւսանեալ աշխարհը, որպէս զի իմանաս թէ ինչ մեծ չարիք մըն է մեղքը . ան մեղքը՝ որուն բնակարանը քու սրտիդ մէջն է . և քանի որ դուն կը նայիս անոնց, թող քու սիրտդ կակղանայ : Թա՛ղ ան բարացեալ սիրտդ կոտորի : Թա՛ղ Եստուծոյ ուղած տրամութեանը արցունքին հեղեղները վաղէ երեսներէդ ՚ի վար :

Հաւատքի աշուղ անո՛ր նայէ : Հաւատաւ անոր բեղ փրկելու զօրութեանն ու կամեցողութեանը վրայ : Կասկած մի՛ ընէր անոր մաքրող ու կեանք տուող արիւնին զօրութեանն : Ինքզինքդ անո՛ր ձգէ : Ինքը պէ՛տքի ընդունի բեղ, պէ՛տքի փրկէ բեղ : Ես խօսքը հաւատարիմ է թէ՛ ինքը աշխարհ եկաւ մեղաւորները փրկելու . և թէ՛ իր արիւնը ամէն մեղքէ կը մաքրէ : Ես խօսքը ամէն ընդունելութեան արժանի է :

Երեսուցի Բեղաւորի աշուղ անո՛ր նայէ : Ի՛նչ բարերարութիւն կը տեսնես, դուն անոր վրայ՝ որ բեղի պէս յանցաւոր մեղաւորիդ անհուն օրհնութիւններ կու տայ, որուն գինը իրեն շատի եղած է . քեզի ներում, խաղաղութիւն և յաւիտեանական կեանք կը շնորհէ՝ առանց ստակի և առանց գնոյ :

Սերոյ աշուղ անո՛ր նայէ : Հոս չափէ դուրս սէր մը կ'երևայ : Եստուած սէր է, և Վրիստոս ալ սէր է . և ան հոգին անտարակոյս երկու անգամ Բեղաւոր սեպելու է սերոյ զգացման կողմանէ, որ զինքը փրկելու համար մեռնող Փրկիչը չսիրէր :

Ուրախութեան աշուղ անո՛ր նայէ : Վրեղ ուրախութիւն տալու համար խաչը յանձն առաւ, ամօթը արհամարհեց : Վրեղ կը շնորհէ խաղաղ խղճմանք մը, ուրախութիւններ և անմահութեան յոյս մը . երկրի վրայ սուրբ կեանք մը, և մահուանդ ալ սրբազոյն երկինք մը : Ուրեմն, ուրախութեամբ նայէ Եստուծոյ Դաւիթն : Ընհո՛գ Բեղաւորի՛ն՝ անո՛ր նայեցէք որ մեղքը ծաղը կ'ընէք, և անուշիկ ու համով

պատառի մը պէս ակռանուղ տակը կը ծափէք : Ի՞նչ թոյն ու դառնութիւն բերող արմատի պիտի փոխուի ատ անուշութիւնը՝ երբ որ ձեր բերանը պապակի ծարւսութեանէ , և կաթիլ մը ջուր անգամ չպիտի տրուի անոր տաքութիւնը պաղ շկեցընելու՝ ու երբ որ արեւոյսութեան և հայհոյանքի ձայները՝ կորսուածներուն հեծութեան ձայները հանեն : Քանի որ դեռ կարող էք դու՛ք՝ ա՛նհոգ մեղաւորներ : Նայեցէք Լստուծոյ Գառին :

Դո՛ւ՛ որ Յէր անչին արդարութիւնը հասարակ էր Զանա՛ , անո՛ր նայեցէք : Ունայն աշխատութիւն : Ինչու ալ ատոր ետեւէն կ'իյնաք : Մէկ ղի՛ ձգեցէք վրանուղ ձեր անձնական արդարութեան հանդերձները՝ որ ձեր հոգիներուն շուրջը պատած էք : Ենոնք ամէն ալ դաշտանի լաթ են : Ենոնք ձեր մերկութիւնը չեն ծածկեր , չեն չորսար : Ուստի մէկ ղի՛ ձգեցէք , ու Քրիստոսի նայեցէք , որ ձեզի մաքուր ու ձեր մակ հանդերձ մը հագցնէ . ի՛ր արդարութեանը հանդերձը՝ որով դուք յաւիտեան պիտի փայլիք :

Դո՛ւ՛ որ յոգնած ու քանդուած էք Բողո՛ւ , անո՛ր նայեցէք : Ինքը ձեզի կը կանչէ . « Եկէ՛ք ինծի , և ես ձեզ պիտի հանգչեցնեմ » : Ինքը կրնայ ձեր բեռը ու ցաւերը վերցընել ձեզմէ : Ինքը յատկապէս անոր համար մեռաւ , որ ձեր տեղը ինք վերցընէ անոնք : Ինքը ձեր անօրէնութիւններուն համար ծեծուեցաւ , ու ձեր մեղքերուն համար վիրաւորուեցաւ : Ուստի անո՛ր նայեցէք , անո՛ր գացէք և ձեր հոգիներուն հանգիստը գտէք :

Դո՛ւ՛ սիրտերէդ յարած աշակերտի , անո՛ր նայեցէք , որ չէք կրնար նախատինք ու նեղութիւն բաշխել իրեն համար : Ինչ ձեզի համար աշխարհին նախատինքը քաշեց : Ինչ ձեզի համար նեղութիւններու համբերեց մինչև ի մահ : Գուք խաչին զինուորներն էք : Գառին հետևողներն էք : Եւ դուք աս աշխարհիս մէջ թշնամի մը ղէմն ելլել չէ՞ք ուղեր : Հոսանքի մը ղէմ երթալ չէ՞ք ուղեր : Կ'ուզէք որ յաղթութեան պսակը՝ առանց պարտաւոր

Դո՛ւ՛ առնէք : Եւ չգէ՛ք ձեր վախկոտութեանն ու մարած սիրտէն : Ելէ՛ք և ինքը զինքնիդ ուժով ցուցէք պատերազմին հարուածներու ղէմ ղներու . բաւական է աշակերտին որ իր վարդապետին պէս ըլլայ : Դո՛ւ՛ « Բնի » անո՛ր նայեցէք , վասն զի ինքն է « Լստուծոյ Գառը » որ աշխարհիս մեղքերը կը վերցընէ » :

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄ

Մեր Տէրը աս աշխարհիս մէջ որչափ բարեք որ յարմար տեսած է մեր ձեռքը յանձնելու , մենք անոնց վրայ տնտես դրուած ենք . և մեր պարտքն է անոնց վրայ հսկել ու զանոնք պահպանել . թէ տասը տաղանդ ունենանք՝ թէ հինգ՝ և թէ միայն մէկ հատ :

Բարեկամս մէկուն ինծի դէպք մը պատմելով՝ որուն ճշմարտութիւնը ինքը կը վկայէր , աս բանին վրայ շատ խորին կերպով մտածեցի :

Նիւ Խօրք քաղաքին բնակիչներէն մէկը ազնիւ մարդու մը տունը գնաց՝ որուն հետ թէպէտ անձնական ճանչնութիւն չուէր , բայց անոր ըրած բարեբարութիւններուն և խոհական գթութիւններուն վերայով շատ բան լսած էր : « Պա՛րոն » ըսաւ ինքը՝ երբ որ ինքզինքը անոր ճանչցընել պիտի տար , « դուք չէք գիտեր թէ ես ո՛վ եմ : Ես վտանգալից դոյժ մը բերելու եկած եմ : Ես քեզի իմացընելու եկայ՝ թէ իմ կտակագիրս շինած եմ , և բոլոր իմ ստացուածքս քեզի կը ձգեմ » :

« Ինծի » ըսաւ , զարմանքով լեցուած ըլլալով մարդը . « դուն սխալած ըլլալու ես , Պա՛րոն . ես քեզ առաջ բնաւ տեսած ըլլալս անգամ միտքս չգար . բու ըսածդ ես ըլլալու չեմ » :

« Վայրկեան մը ինծի մոխիկ ըրէ » ըսաւ միւսը , « և պիտի տեսնես որ ես սխալած չեմ . և իմ ըրածս ալ հասուն խորհրդածութեամբ եղած է : Ես շատ հարուստ մարդ մըն եմ , Պա՛րոն . և գիտեմ ալ թէ դուն ո՛վ ես , և ի՞նչ ես . ու նաեւ գիտեմ ալ թէ դուն անանկ մէկն ես՝ որ իմ ստակ

ներս շատ օգտակար կերպով պիտի գործածես, և որ և իցէ ուրիշ մէկու մը ընելիքէն աւելի բարիք պիտի ընես անով. աւոր համար ալ քեզ ընտրեցի որ իմ ժառանգս ըլլաս: Ինչպէս որ ըսի՝ Պա՛րոն, ես շատ հարուստ մարդ մըն եմ, բայց միանգամայն ալ շատ ապերջանիկ մարդ մը. ես աշխարհիս մէջ միեւնորիկ եմ, ու մէկուն հոգը չէ ինծի համար. թէ որ աս գիշեր մեռնելու ըլլամ, պուտիկ մը արցունք չպիտի թափուի ինծի համար: Ես ատենօք կին մը ունէի և պղտիկ զաւակ մը, բայց անոնք դացին. քանի տարի կ'ընէ հիմա որ անոնք մեռած են՝ Պարոն, և աս բանը գրեթէ բոլորովին կոտրեց իմ սիրտս. հիմա մէկուն հոգը չէ ինծի համար, և կը վախնամ որ ես ալ մէկուն համար հոգ չեմ ընէր աշխարհիս վրայ. աս խօսքին վրայ վայրկեան մը կանկ առաւ, և գլուխը ծռելով ձեռուրներուն մէջը տարաւ ու առնէ մը լուռ կեցաւ. ատենէ մը ետեւ վերջապէս ինքն իրեն դալով՝ շարունակեց խօսքը. «Ետեն մըն է որ՝ Պարոն, կը մտնուայի թէ իմ ստացուածքս ինչ ընեմ. և ետքը ետքը սա որոշեցի Պարոն, որ առնակ տեղ մը դնեմ՝ ուր որ աւելի բարիք կրնայ ընել: Ես շատ բան լսեցի քու խոնարհ և անսնաւիառ զթուծիւններուդ վրայով, և որոշեցի որ ամէն բան քեզի ձգեմ»:

«Կարելի է որ դուն ինէ շատ ապրիս Պարոն», պատասխանեց միւսը. «դուն տարօք ինէ պղտիկ կ'երևաս, և քու առոյգ հասակդ կը ցուցնէ թէ ինէ շատ կրնաս ապրիլ»:

«Չէ, չէ, Պարոն» ըսաւ, «ադ տեղ սխալ ունիմ. ես միտքս դրեր եմ, ես հաստատ որոշեր եմ ինքզինքս վերցնել, Պարոն, չեմ ուզեր ալ աւելի ապրիլ: Կը հասկընամ որ ես աշխարհին օգուտ մը չունիմ. և քանի որ ապրիմ, իմ ստակս ալ օգուտ մը չպիտի ընէ. անոր համար ինքզինքս մէջ տեղէն վերցնելու որոշումն ըրի. ու թո՛ղ իմ ստակս ալ ուրիշներուն բարիք ընելու ծառայէ. ինծի բնաւ օգուտ մը չըրաւ. ուստի կ'աղաչեմ Պարոն, որ

ասոր դէմ ալ բան մը չըսես: Ես գիտեմ բոլոր քու ըսելիքներդ. իմ միտքս որոշուած է. բան մը չկրնար փոխել իմ որոշումս. իմ կտակագիրս պատրաստ է, և վաղուան արեւը զիս աս կենդանեաց երկրին մէջ չը պիտի գտնէ. և ես միայն աս բանին համար եկայ հիմա՝ որ քեզի իմացնեմ թէ դուն իմ ժառանգս ես, և ամենին սխալ մտնէր մը չկրնար ըլլալ աս բանին մէջ»: «Իրաւ որ քու խելքդ գլուխդ չէ՝ Պարոն. քու ուղեղդ հիւանդ է. ես քու ստացուածքդ առնելէն կը հրաժարիմ. այսպիսի պարագաներու մէջ ես բան չունիմ»:

«Իմ խելքս վրաս է՝ Պարոն. իմ որոշումս՝ ամիսներով խորհրդածութիւն ընելէս ետեւ եղած է. բա՛ն մը չկրնար իմ միտքս փոխել. դուն ստակը ընդունելէն զատ բա՛ն մը չես կրնար ընել: Երբ որ զիս մեռած կը գտնեն, և կը տեսնեն որ ես մօտ ազգական չունիմ, իմ կտակագիրս ալ ըստ օրինի շինուած և վկաներով վաւերացած՝ ու իմ բոլոր հարստութիւնս քեզի ձգած եմ. քանի որ բանը ասանկ է՝ ալ ուրիշ բան մը չես կրնար ընել դուն, և ես ալ չեմ ուզեր ուրիշ մէկու մը ձգել անոնք»:

«Բայց դուն յանդգնութիւն կ'ընես. այդչափ մ'արտօրար. աս անձնասպանութեան սոսկալի որոշումը մէկ զի՛ ձգէ, և քու ստակովդ բարիք ըրէ, և ուրիշները երջանիկ ըրէ»:

«Չէ, չէ, Պարոն, չեմ կրնար, չպիտի ընեմ. անոնք առանց ինծի աւելի երջանիկ պիտի ըլլան՝ բան թէ ինծմով»:

«Բայց սիրելիս, քու աս ըրած ազդարարութիւնդ անհնարին զարմանքով կը լեցընէ զիս, չե՞ս կրնար ադ սոսկալի գործը ես ձգել մինչև որ նորէն ուրիշ անգամ իրար տեսնենք. վաղը եկո՛ւ և պատմէ՛ ինծի քու ստացուածքիդ վիճակին վրայով. և թէ դուն ինչ կ'ուզես որ անոնցմով ընեմ ես?»

«Հատ աղէկ», ըսաւ, «օր մը ետքը ըլլալը շատ մեծ տարբերութիւն մը չընէր. բայց դուն չըլլայ որ իմ միտքս փոխելու աշխատիս, եթէ ոչ շուտով կը վնցնեմ բանը. բայց խօսք կու տամ քեզի՝ Պարոն, որ աս գիշեր բան մը չընեմ: Ես

առտուն քեղ տեսնելու կու գամ, և քեզի հետ կը խօսիմ իմ ստացուածոցս վրայով : Հիմա մնաք բարով՝ Պարոն», ըսելով ելաւ դնաց : Մեր բարեկամը առ այցելու թիւն ընող կարգէ դուրս մարդուն վրայով երկար ատեն խորհրդածելով կ'ըսէր . ի՞նչ սարսափելի բան մը , ի՞նչ սոսկալի բան մը սա անձնասպանը միտքը դրեր է . ի՞նչ կրնայ ըլլուիլ որ սա եղեռնադորձութենէն ետ կենայ սա մարդը , ու ազատի սա վտանգէն . ետքը ծնկան վրայ գալով՝ Ենիէ առաջնորդութիւն խնդրեց , որ ամէն ժամանակ օգնութիւն կ'ընէ ամէն անոնց՝ եր իրեն կը դիմեն նեղութեան մէջ : Գիտես թէ լոյս մը ճառագայթեց վրան՝ քանի որ ինքը ծնկան վրայ եկած իր խոնարհ աղաչանքները կը մատուցանէր . և ելաւ կայնեցաւ հանդարտ միտքով մը՝ իր պարտաւորութեան ճամբան աչքին առջին բաց տեսնելով , և որոշեց որ մինչև հասնուի առտուն համբերութեամբ սպասէ :

Որոշեալ ատենը թշուառ անձը երեւցաւ : Ինքը առջի իրիկուրէն աւելի տըխուր , և միտքը դրած բանին վրայ աւելի հաստատ որոշում ունեցած կ'երեւար : «Իսկ ինձի հետ պիտի ընկերանա՞ն», ըսաւ մեր բարեկամը . «եւ քանի մը տողեր հանդիպելու հարկաւոր դորձեր ունիմ, ու թէ որ դուն ալ հետս գաս , ճամբան քեզի հետ խօսակցելով կ'երթանք» :

Ես խօսքը զուլցելով՝ թեւ միւսին թեւին անցուց , ու երկուքը թեւ թեւի փողոցն ելան ու գացին :

«Ես առաջ հոս երթալու եմ՝ Պարոն», ըսաւ մեր բարեկամը՝ քանի որ քաղաքին մէկ ամենազարշիւ նեղ փողոցէն կ'անցնէին , և մէկ անդիլի ծարր խեղճուկ տուն մը հասնելով՝ սկսաւ սանդուխն 'ի վեր ելել : Ես քայքայեալ շէնքին չորրորդ դասիկոնը հասնելուն՝ ցածկուկ դռան մը առջև կանկաւաւ , և կամացուկ մը ձեռքովը դուռը զարկաւ : «Երբ հրամայէք», մարած ձայն մը լսուեցաւ ներսէն : Ուստի սա ողորմելի սենեակը մտան երկուքը մէկտեղ : Ի՞նչ սարսափելի տեսարան մը դիմացնին ելաւ . վերջին աստիճան չբաւորութեան և թըշ

ուառութեան պատկերը հոս նկարուած կը տեսնուէր : Սենեակին մէկ անկիւնը խեղճուկ անկողինի մը վրայ կնիկ մը պառկած էր , որ յայտնի կ'երեւար թէ վերջին աստիճան հալած մաշած է . անկողինին մէջ երկու տարեկանի չափ տղեկ մը , և իրեք հաս ալ ուրիշ մանր տղաք գետնին երեսը սենեակին մէջ կ'ծկտած նստեր էին . անանկ մը որ՝ գրեթէ միայն մեռնելու կ'սպասէին :

«Օննիկն ալ պիտի երթայ ասկէ ետեւ . հիմա կարգը անորն է», ըսաւ մայրը տկար ձայնով մը : Եննիկը դնաց : Ե՛հ իմ զաւակա . երեկ տարին անիկա , թէպէտ և կրցածիս չափ երկար ատեն պահեցի ես զանիկա . վեց օրուան մեռած էր երբ որ տարին զինքը , բայց» ցածկուկ ձայնով փսփսալով մը ըսաւ , «չէի համարձակէր անոնց զուլցելու : Օննիկը հիմա շիտակ շիտակ չկրնար նստիլ՝ Պարոն . և նա տեղի խեղճ ողորմելի տարածներն ալ՝ Պարոն , հաղիւ թէ ինքզինքնին վերցընելու ուժ ունին . ի՞նչ կրնամ ընել» :

«Ես ի՞նչ բան է . ամէն ալ սովամահ անօթի են», ըսաւ մեր բարեկամին հարուստ ընկերը . «հաց կ'ուզեն . հաց չըլլալուն՝ մահուան դուռը հասած են . հոս եկո՛ւ , ա՛ռ սա , ա՛ռ սա , շուտ ըրէ՛» ըսելով քսակը և զրպանները պարպեց , և բոլոր ստակները թափեց առատաբաշխ ձեռքով մը :

«Ի՞նչ են բոլոր ասոնք՝ Պարոն», ըսաւ հիւանդ կինը անկողինէն վեր նետուելով մը . «մեղի համար կու տաս աղ ստակները . ո՛վ Եստուած՝ շնորհակալ եմ քեզմէ , օրհնեալ ըլլաս դուն՝ Պարոն : Տղաքս՝ ահա՛ ձեր հացը ճարուեցաւ . տակաւին Օննիկին ապրելու յոյս կայ» :

«Գնա՛ հաց ու միս առ տղեկս» ըսաւ առ առատաձեռն Պարոնը պզտիկ տղու մը՝ որ ութը տարեկանի չափ կար , ու ան սենեակին մէջ գտնուող խուճիկն ամենէն մեծն էր : «Չէ՛ , չէ՛ , կեցի՛ր ես ալ հետդ գամ . կրակ ալ պէտք է , բժիշկ , տղաքը դարմանող մը , ու հաց ալ» : Եւ անիկա պզտիկ տղուն ձեռքէն բռնելով՝ երկուքը մէկտեղ սենեակէն դուրս ելան :

Խեղճ կնիկը գիտես թէ բոլորովին ըննոցաւ . «Երա՞ղ կը տեսնեմ արդեօք» ըսաւ կինը , «որ աս պզտիկ տղոցը հաց պիտի գայ . փառք քեզ Մատուած» :

Մեր բարեկամը կնկանը քովը գնաց նստաւ , և ըսաւ որ ան Պարոնը շատ հարուստ մէկն է , և կրնայ իրեն օգնել . ու անոր համար իր հետը հոն բերած է որ տեսնէ իրենց վիճակը , ու օգնութիւն ընէ իրենց :

Քիչ ատենէն Պարոնը տուն դարձաւ հետը խել մը պաշար բերելով , ու մարած կրակարանին համար ածուխ . և քիչ մը ետքն ալ վարպետ բժիշկ մը , և վայելուչ տեսքով դարմանող մը սենեակէն ներս մը տաւ : «Արցածդ ընելու ես աս խեղճերուն առողջութեանը համար» , ըսաւ բժիշկին , «և ես քեզի հատուցում պիտի ընեմ : Դուն ալ դա՛րմանող՝ աս խեղճ ողորմելի արարածներուն աղէկ հոգ տար աս գիշեր , և վաղը անոնք հանգիստ տեղ մը պիտի փոխեմ» . ասոնք ապապրելով ելաւ դընաց՝ խեղճերը անանկ հանգստութեան մը մէջ ձգելով , որ շատ ատենէ ՚ի վեր տեսած չունէին . և խօսք ալ տուաւ որ հետեւեալ օրը գայ ու աւելի մաքուր և հանգիստ բնակարան մը տանի զիրենք :

Մեր բարեկամը սկսաւ խօսիլ իր ընկերին հետ աս զժբաղդ ընտանիքին զլուխը եկած փորձանքներուն վրայով՝ որոնց քանի մը օրէ տեղեակ եղեր էր : Իմացուց իրեն թէ աս խեղճ կնկանը էրկը քանի մը շաբաթ առաջ երկաթի ճամբու մը վրայ սպանուեր էր , ուր որ ինքը ատենէ մը ՚ի վեր ճամբաները շտկելու գործով պարապած է եղեր . և թէ աս փորձանքը պատահելով՝ իր կնիկն ու բոլոր զաւկրները յետին աստիճան չբաւորութեան մէջ մնացեր են : Ես խօսքերէն ետեւ ամենեւին ձայն մը չելաւ միւսին կողմէն՝ առջի իրիկուան խօսակցութեանը վրայով , ուստի աս երկու նոր բարեկամները մէկտեղու սիւրով և ուրախութեամբ Մնաս բարով ըսելով՝ հին բարեկամներու պէս բաժնուեցան : Հետեւեալ օրը անցաւ , և մեր բարեկամը բան մը չսեց որոշուած անձ .

նասպանութեանը վրայով . բայց իրիկուան դէմ նորէն զինքը տեսնելու եկաւ : Մենեակէն ներս մտած ատենը՝ երեսը ուրախութեամբ կը փայլէր , երբ որ ձեռք ձեռքի կու տային զերար ողջունելու համար : «Պարոն» ըսաւ ինքը , «դուն իմ կեանքս ազատեցիր . թէ որ Մատուոյ կամքն է , ես իրեն ծառայելու համար պիտի ապրիմ : Ես տալու ողորմութիւններուս անձամբ բաշխողը պիտի ըլլամ : Ես իմ ստացուածքիս տնտեսը պիտի ըլլամ . ասանկ կ'զգամ ու կը հաւատամ ալ որ ուրիշները երջանիկ պիտի կրնամ ընել , ու անոնց օգնել : Թէ որ տեսնէիր աս օրուան ան խեղճ որբեւարիին և անօգնական տղոցը ուրախութիւնը՝ երբ որ ես անոնք մաքուր օդ բանող հանգիստ բնակարան մը փոխեցի , պիտի զգայիր թէ կ'արժէ որ մէկ մարդ մը ապրի՝ միայն աս բանը ըրած ըլլալու համար . և դո՛ւն ես՝ Պարոն , Մատուծմէ ետեւ բոլոր ասոնց պատճառը . ուստի մենք գործակից չըլլա՞նք պիտի այսուհետեւ՝ և զժբաղդներու օգնելու բաժանորդ , ու հէրը ինչ որ իմ ձեռքս յանձնած է՝ անոնք գործածենք աւթթիները կերակրելու , մերկերը հագուեցնելու , և փրկչին սէրը անոնց ճանչցընելու» :

Ես խօսքերուն վրայ միւսը ըսաւ . «Ըն բոլորը հէրոջը ըրած գործքն էր , իմ սիւրբի բարեկամս . Ընո՛ր շնորհակալ եղեր , չէ թէ ինծի : Ես Ընկէ խնդրեցի թէ ի՞նչ կրնամ ընել քեզի՝ քու միտքդ զրած սոսկալի գործէն քեզ ազատելու համար , և Դնքը ճամբան ցուցուց՝ ու դուն ալ ազատեցար» :

ԱՊՐԷԼ ՈՒ ՄԵՌՆԷԼ . Եղէկ մեռնելու ամենէն ապահով կերպը՝ աղէկ ապրելն է , կ'ըսէ բարեպաշտ Բրիտանոնային մէկը : Եստուած՝ մարդոց ճիշդ մտած կետին ընայիլ թէ անոնք ինչպէս կը մեռնին , այլ ինքը պիտի դատէ մարդիկը անոնց իրենց կեանքին մէջ ըրած գործքերուն համեմատ . ան յօժարութիւնները՝ որոնք մենք սնուցինք , սիրեցինք և որոնցմով զուարճացանք մեր կենացը մէջ՝ մեզի հետ պիտի երթան հանդերձեալ աշխարհը . և մեր մէկ գէշ բնութիւնը՝ որչափ որ մեզի զրուելի ըլլայ կամ տրտմեցնէ մեզ , տակաւին դժոխքին անդունդը մեզ պիտի թաղէ :

ՀԱԳՈՒՍՏԻ ՎՐԱՅՈՎ ԽՐԱՏՆԵՐ

Հագուստը՝ տաք պահելու, պարկեշտութեան, և հանգստութեան համար եղած է. ո՛չ թէ պերճ ցոյց քմը ընելու համար, ո՛չ թէ սնտիառութիւն և հպարտուն զրգոտելու համար: Ծգո՛յշ եղիք ուրեմն՝ որ ձեր առողջութեանը, պարկեշտութեանը կամ հանգստութեանը բնաւ վնաս մը չհասցընէք՝ զարդարանքի սէր մը ձգելով:

Ձեր ժամանակին՝ ստակին կամ մտածմունքներուն միայն մէկ պզտիկ մասը հանդերձի տուէք. ասոնցմէ շատ աւելի կարեւոր բաներ կան՝ որ մեծագոյն մասը կը պահանջեն:

Ձեզ ուրիշներուն հաճելի ընծայելու համար՝ մարմիննիդ ծածկող հագուստէն աւելի աղէկ բան մը նայեցէք որ ունենաք միշտ: Թէ որ միայն անոնք են ձեզ հաճելի ընծայելու գլխաւոր բանը, յայտնի կը ցուցնեն թէ անոնք ձեր սրտին մէջ առաջին տեղը գրաւած են. կամ ուրիշ խօսքով, թէ զուր ունայնասէր և թեթեւ բնաւորութիւն մը ունիք:

Հանդերձի սէր ունենալու դէմ զգուշութիւն ըրէք, չըլլայ որ ինքզինքնիդ շուրջորդելու՝ չափազանց ծախք ընելու՝ ստակներնիդ վատնելու և սնանկանալու վիճակին հասցընէք: Միտքերնիդ բերէք՝ որ ո՛չ գեղեցիկ հագուստները, ո՛չ ալ անձնական գեղեցկութիւններնիդ երկարատեւ գիմանալու բաներ են: Շատէն շատը՝ քանի մը տարիներէն ետեւ ուրիշ հագնելիք բան մը չախտի ունենանք, այլ միայն մարմիննուդ վրայէն պատանք մը՝ և զուրսէն սնտուկ մը, և հիանալի ըլլալուն տեղը՝ զգուշելի պիտի ըլլանք:

Մէկ հանդերձ մը կայ՝ որ բնաւ չմաշիր ու չհինար, որ է Քրիստոսի արդարութեան հանդէպը:

«Ո՛չ կը մաշի, ո՛չ կը հինար,
Ու ո՛չ ցեցէն ալ կը վախնայ,
Եղտ չըռնէր, միշտ կը փայլի,
Քանի հագնիս, ա՛լ կը փայլի»:

Եւ մէն բանէն վեր՝ ան հանդերձովը հագուել, ու Սուրբ Հոգիին շնորհներովը

զարդարուիլ նայէ. ասոնք մեզ յարմար պիտի ընեն երկնային աշխարհին մէջ բընակելու, ուր որ հրեշտակներուն հագած հագուստները պիտի հագնինք:

Միւս կողմանէ ալ՝ չափազանց պարզութեան, և սովորականէն դուրս եղական ցոյց մը ունենալու ծայրը մի՛ վազեր: Հագուստի կողմանէ յարմար միջակ աստիճանը կրնանք սա բառերով աղէկ բացատրել. պարզ, վայելուչ և յարգական:

Քու հագուստդ թո՛ղ ըլլայ մաքուր, պարկեշտ, յարմար ամէն ժամանակի և եղանակի. և որչափ որ վերորդեալ խըրատներուն համաձայն կու գայ, քու ընկերակցութիւն ըրած անձինքներուդ ալ հաճելի ըլլայ:

Եւ նիւթին վրայ հետեւեալ պատմութիւնը կ'աւելցընենք՝ որ աշխարհիս մէջ եկած երեւելի ինքնակալի մը հագուստին վրայ գեղեցիկ օրինակ մըն է: Շարլըման կայսրը պարզ հանդերձ մը կը հագնէր, բայց ի հրապարական առիթներէն՝ որ ասոնք արքունական սովորութիւնը կը հարկադրէր զինքը աւելի փառաւոր և շքեղ երևոյթ մը ունենալ: Իր պարզ բուրթեղէն զգեստովը՝ և կապուտ գօտիովն ու ջրշուռի կաշիէ վերարկուովը՝ իր ստորին կարգի հպատակներէն հաղիւ թէ կ'որոշուէր: Իր պալատականները թէպէտ՝ շատ պճճազարդ և արտաքոյ կարգի շայլ էին իրենց հագուստին կողմանէ. ուստի ինքը հաստատ միտքը դրաւ որ աս բանին վրայ իրենց անանկ դաս մը տայ՝ որ շուտով մոքերնէն չելէ:

Եւստու մը՝ երբ որ իրենց սովորական յարգանաց ողջոյնը տալու եկան, տեսնելով որ շատ սուղ և նուրբ հանդերձներով հագուած են, նոյն կէտին առաջարկեց որ որաի ելլեն իրեն հետ անմիջապէս: Թագաւորի մը հրաւերը մերժել չըլլար. ուստի պարտաւորեցան իրենց վրայի հագուած հանդերձներովը երթալ:

Թագաւորը իր սովորական կաշիէ կրկնոցը վրան առած էր՝ որ զինքը կրնար աստիճի ձիւնէն աղէկ մը պաշտպանել, որն որ իր դիտաւորութեանը շատ յարմար կերպով մը՝ եկաւ իրենց որսորդութիւն ըրած միջոցին: Բայց ան բարակ և չքնաղ

վերարկունները՝ որ իրեն պալատականները վրանին առած էին, պատառ պատառ եղան փշոտ թուփերէն. և ձիւնին թացնալ մինչև մարմիննին անցաւ :

Պալատը դարձած ատեննին՝ ինքնակալը անոնք հրամցուց որ իրեն օրինակին հետեւին, և լաթերնին չորցընեն ան մեծ կրակին քովը՝ որ ինքը աս բանին համար հրաման ըրած էր վառելու : Կրակը հագուստներուն անկարգութիւնը աւելցուց՝ մետաքսէ զգեստներուն գոյնը նետելով և կռնձմտցընելովը. անանկ որ խայտառակ տեսարան մը եղան :

Կայսրը՝ իրենց արտառուց վարմունքին վրայ զերեւեք ծաղրելէն հտեւ, ըսաւ. «Իսկ հիմա կը տեսնէք ձեր ղեղխութեանն ու իմ պարզութեանս մէջտեղի տարբերութիւնը : Իմ հագուստս զիս կը պահպանէ և կը ծածկէ, ու զիւրաւ ալ չփսառուիր կամ աւրուիր. և թէ որ աւրուի կամ հիննայ ալ կորուստը չնչին բան մըն է. բայց գանք որ ձեր շքեղ զգեստները քիչ օգուտ ունին, շուտ մը կը փեսսուին մէկ փոքրիկ զիպուածով մը, և ծախքին չափազանցութեանը կողմանէ ալ բաւական մեծ բան են» :

Եղէկ կ'ըլլար թէ որ հարուստներն ու մեծամեծները Շարլըմանին օրինակին հետեւելով՝ հանդերձի կողմանէ միշտ անզարդութեան և պարզութեան օրինակ մը ըլլային. բայց քանի որ անոնք անանկ չեն ընէր, աղէկ է որ սա հետեւալ խրատը տանք. Հագուստի կողմանէ բնաւ հարուստ մեծամեծները քեզի հետեւելու օրինակ մի՛ բռնէր :

Եւ յօղուածս կը վերջացընենք երևելի մատենագրի մը ըսածը յառաջ բերելով. Են անձինքը քիչ վտանգի մէջ են իրենց ժամանակին և ուշադրութեանը մեծ մասը հանդերձնուն համար ծախք ընելու՝ որոնց որ սիրտը բարձրագոյն և լաւագոյն բաներու սիրովը լցուած է :

Եւս փորձաբար սը. Են ամէն հետամուտ եղաք բաներնիս՝ որոնց համար Մստուծոյ պաշտպանութիւնը չենք կրնար խնդրել իրմէն, մեղալից են. և ան ամէն զուարթութիւններնիս որոնց համար որ չենք կրնար Մստուծոյ շնորհակալ ըլլալու համարձակել, անմեղ չեն կրնար ըլլալ :

ԳԻՏԵՔ, ՀՆԱՐՔ, ԵՒ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆՔ

ՅԱՄԻ ՏԵԱՌՆ

Թատրոնական արարուածքներուն առջին անգամ Ենգղիայի մէջ կատարուելը	1378
Խաղի թուղթին՝ Գաղղիայի Թագաւորին զօսանալը համար հնարուելը	1390
Նոգկահաւերուն առաջին անգամ Եմբրիւայէն Ենգղիա մտնելը	1412
Ելճեպոսն՝ Սարակինոսաց ձեռք Եւրոպա մտնելը	1412
Թուղթը՝ առջին անգամ քուլտի կտոր ունեցնելէն շինուելը	1417
Հրացանին հնարուելը, և առաջին անգամ Ենգղիայի մէջ գործածուելը	1421
Գրհանին հնարուելը	1425
Տպագրութեան սկզբնաւորելը՝ Ֆոթին ձեռամբ	1441
Փայտին վրայ քանդակ փորագրուելուն հնարուելը	1460
Թղթատարութեան նամակատուն հաստատուելը Եւրոպայի մէջ՝ Գաղղիա	1464
Գաճէ թափծուին Ֆիրէնցայի մէջ առաջին անգամ հնարուելը՝ Վերիգիօի ձեռամբ	1470
Օրացոյցին առաջին անգամ Պուտայի մէջ հրատարակուելը	1470
Տպագրութեան Ենգղիա մտնելը Գօքսթրինի ձեռամբ	1474
Գլթակին հնարուելը	1477
Գրանցքներուն հիմակուան կերպով շինուելուն Եւրոպայի մէջ առաջին անգամ սկզբնաւորութիւնը	1481
Եշխարհացոյց և Ծովացոյց տախտակներուն առաջին անգամ Ենգղիա տարուելը	1489
Ենդամանդներուն յղկուելն ու կրտուրուելը	1489
Յունարէն լեզուին Ենգղիայի մէջ սորվուելու սկզբնաւորութիւն ըլլալը՝ Կրօսինին ձեռամբ	1491
Հիմակուան եղանակաւ ամրութիւններ շինելու սկզբնաւորութիւնը	1500
Շաքարին զտելու սկզբնաւորութիւնը՝ Վենետիկցիի մը ձեռամբ	1503
Եւրոպական գլխանոցին Եւրոպայի մէջ փարիզ սկզբնաւորութիւնը	1504
Պարտիզպանութեան արհեստին Ենգղիա մտնելը՝ Նետրլանտի երկրէն	1509

Ժամացոյցին առաջին անգամ Նուրիմ
պէրկի մէջ շինուիլը 1517
Հրացանի փականքին (լաֆա) հնա-
րուիլը՝ Նուրիմպէրկի մէջ 1517
Ստուերասենեակին հնարուիլը 1517
Դրականութեան մէջ կէտադրութեան
առաջին անգամ գործածութիւնը 1520
Չոգոլաթին Մեղրիայի մէջ գործածուե-
լու սկզբնաւորութիւնը՝ Սեբսիբոյէն 1520
Արզի Լւերոպային մէջ՝ քաղաքներուն
ճամբաները գիշերները լուսաւորուիլը 1523
Օճառին առաջին անգամ լոնտոնի և
Պրեսթըրի մէջ շինուիլը 1524
Մանեղու գործիքին հնարուիլը՝ Պրենս-
ուիքին մէջ, Կրէքին ձեռամբ 1530
Արեգակնային զրութեան ճիշդ հայե-
ցողութիւնը Կոպերնիկոսին գտնելը 1532
Պղնձի վրայ փորագրութիւն հնարուիլը՝
Փիմմինկերին ձեռամբ 1551

ԳՐԳԹՈՒԹԻՒՆՈՎ ԲԱՆ ԸՆԵԼ

Ի խոնական անձ մը՝ հրապարակաւ խօս-
ուած ճառ մը լսելէն ետեւ, որ իրեն շատ
հաճելի եկած էր, տունը դառնալու ա-
տենը ճամբուն վրայ աղէկ հագուած ան-
ձի մը հանդիպեցաւ՝ որ ըստ զիպաց ի-
րեն բան մը հարցուց։ Ըս հարցումէն
ետեւ տաք խօսակցութիւն մը տեղի ունե-
ցաւ, և ասիկա այնչափ հաճելի եկաւ
զիտնականին որ՝ դժուարաւ բաժնուե-
ցաւ աս իրեն նոր ծանօթացած մարդէն։
Բաժնուելէն վայրկեան մը ետքը՝ ուղիւ
որ ինչ ատեն ըլլալը գիտնայ, ժամացոյցին
նայելու համար ձեռքը գրպանը տարաւ։
Բայց ապշութիւնը պատեց զինքը՝ երբ տե-
սաւ որ ժամացոյց չկայ հոն։ Ընմիջապէս
միտքը ինկաւ որ՝ քսակահատներուն (Էս-
թէֆէ) սովորական կերպը ան է որ պատ-
ուաւոր մարդոց պէս աղէկ հագուելով զի-
մացինին խօսքի բռնեն, ու վարպետու-
թեամբ մը իրենց գործողութիւնը զիւրին-
ցնեն։ Տարակոյս չկայ որ իր կսակածը ան-
միջապէս ան նոր ճանչորին վրայ եղաւ։
Բարեբաղդաբար տակաւին աչքին առ-
ջէն աներեւոյթ եղած չէր։ Ուստի ե-

տեէն վազեց արտոնօք, և անոր հասաւ։
«Տո՛ւր տա ժամացոյցը», ըսաւ ինքը հա-
տատ ձայնով մը։ «Եթէ ոչ՝ հետեանք պիտի
տեսնես»։ Ընծանօթ Պարոնը կամ քսակա-
հատը դեղնեցաւ մնաց, և վայրկեան մը
կանկ առնելով պաղած կը նայէր, և անանկ
կ'երեւար որ իբր թէ դէմ դնելու միտք ու-
նի։ Բայց միւսին վճռական ձայնը և շար-
ժուածքը՝ վրան վախ մը բերելով, ժամա-
ցոյցը տալու զիջաւ։ Ժամացոյցը առնելով
անկէ առաւ քալեց մարդը, ու իր ցոյց
տուած քաջութեանը վրայ ինքն իրեն
պարծենալով տուն գնաց։ Ըս դէպքը իր
կնոջը պատմեց։ Բայց ան զինքը գովելուն
տեղը՝ ինչպէս որ ինք կը մակաբերէր,
բարձր ձայնով մը պատասխանեց։ «Ի՜նչ
կ'ըսես Պա՛րոն Յակոբ, դուն ատ ի՞նչ բան
ըրիր։ Բուն քու ժամացոյցդ սերմնին վը-
րայ դրած է, ուր որ ձգած էիր դուրս եր-
թալէդ առաջ։ Ըս ի՜նչ բան է որ եղաւ-
միթէ ես իմ երկանա քսակահատ ըլլա՞ն-
ալ պիտի տեսնէի»։ Պ. Յակոբ վար-
նաւաւ դողդիլալով ու սարսափած։ Ըս կնո-
ջը բոլոր ըսածները իրաւ էր։ Իրօք ինքը
հասարակաց ճամբաներուն վրայ մարդ
հանուցընող աւաղակներէն վար չէր մը-
նար, քանի որ ինքը կը կարծէր թէ միայն
գողցուած բանը ետ կ'առնէ։ Ըն գիշերը
շատ քիչ քնացաւ։ Չեռնամարտութեան,
կռիւհահարութեան և ապտակներու հար-
ուածներ կը տեսնէր երազին մէջ։ Բանտի
արգելարաններ՝ դատաւորաց ատեան և
այլ ասոնց նման հազարումէկ բաներ իր
խռովեալ մտքին առջև կու դային. ուս-
տի աս անհանգիստ վիճակին մէջէն մէկէն
ցատկեց ելաւ անկողնէն՝ ուր որ այնչափ
ներդուծիւն քաշած էր, և առտու ըլլալով
Օրագիրներ եկան իրեն՝ որոնց մէջ սա
հետեւեալ ազգարար յօդուածը կարդաց։
«ԲՈՒՆԵՆԵՆ ԵՂՆԱՆԵՆՆՈՐԾՈՒԹԻՒՆ ՄԵ-
Իմացանք որ Պատուելի Պ. Գ. երէկ
իրիկուն ճառ մը լսելէ դառնալէն ե-
տեւ՝ անծանօթ մէկէ մը բռնական յարձա-
կում մը կը ելնէ, միանգամայն զինքը մեռ-
ցնելու սպառնալիք ըլլալով՝ թէ որ ան-
միջապէս իր ժամացոյցը չտայ։ Ուստի

պարտաւոր եղաւ ժամացոյցը տալու : Ըսեղեւնագործութիւն ընող մարդը՝ Թանձբամարմին ու կարճ մէկն է եղեր , և դէմքն ալ վայրագ գծագրութիւն մը ունի եղեր” :

Ըսիկա չէր կրնար մարդուն գրգռեալ ջիղերը հանդարտեցնել : Հազիւ թէ մէկ ճամբայ մը կրնար գտնալ աս գծուարական Վիճակէն ինքզինքը սկրդելու : Վերջապէս բանը հոն հասաւ որ՝ բռնէ կինը խրկէ ժամացոյցովը մէկտեղ Պատուելի Պ . Գ . ին , պարզապէս եղած սխալանքը խոտտովանելով . և խնդիրք ընէ որ աս բանին նկատմամբ իրեն քննութիւնները մէկ դի ձգէ : Ըս բանախօսութիւնը յաջող եղաւ , և մարդը իր սարսափէն ազատեցաւ : Հարկ չէ հոս աւելցնել , որ աս մարդը հասարակաց ճամբաներուն վրայ մարդ հանուեցնողներուն ըրած աւազակութիւնը նորէն ընելու փորձ մը չըրաւ , աս փորձանքը գլուխը գալէն ետեւ , վերջապէս սա խոհական որոշումը ընելով թէ՛ « Ընտրեցնելուն ճամբան դժուարին է ” :

ՎՕԼԹԵՌԻՆ ՄԱՀԸ

ՎՕԼԹԵՌԻՆ սոսկալի մահուանը մանրամասն պատմութիւնները մեր յարգոյ ընթերցողներէն շատին ծանօթ ըլլալով , հարկ չկայ նորէն անոնք կրկնել . ուստի հոս բաւական կը համարինք միայն աս հետեւեալ վաւերական պատմութիւնը յաւելցնել : « Բանի մը տարի առաջ՝ կրօնասէրներուն մէջ անուանի և պատուաւոր եղած անձ մը , յետագայ դէպքը պատմած է ինծի : Իր երիտասարդական հասակին մէջ՝ երբոր իր զպրօցի ընկերակիցներուն մէկուն հետ Եւրոպա ճամբորդութիւն ընելով Փարիզ հասաւ , իր բարեկամ ընկերը ծանր հիւանդութենէ մը բռնուեցաւ : Հոն խիստ հոգաւոր երբ թիշկ մը բերին անմիջապէս՝ որ ըսաւ թէ շատ վտանգաւոր է հիւանդին վիճակը , և թէ անկէ ազատին ալ ըստ մեծի մասին իրեն պատուիրածները ճիշդ կատարելէն կախում ունի : Եւ որով

հետեւ հիւանդին քովը անանկ մէկ հաւատարիմ մէկը չկար՝ որ անոր ձեռքը յանձնելու վտահութիւն ընէին , բոլորէն խնդիրք ըրին որ ինքը մէկ հաւատարիմ և փորձառու դարմանիչ մը առաջարկէ : Ինքը մէկուն համար ըսաւ . բայց սա ալ յաւելցուց թէ՛ Վրաւ որ դուք ձեզ երջանիկ սեպելու եք , թէ որ անիկա հիւանդին քովը կենալու հաւանութիւն տայ . վասն զի աս քաղաքին մեծամեծ ընտանիքներուն մէջ ինքը այնչափ կը փնտռուի որ՝ շատ մեծ բարեբաղդութիւն մըն է անիկա պարապ գրտնելը : Ըս դէպքը ինծի պատմողը շուտ մը հրաման ըրաւ որ կառքը պատրաստուի , և հեծնելուն պէս մէկէն անոր բնակարանը գնաց . և շատ ուրախացաւ զինքը տունը գտնելով : Համառօտ կերպով մը պատմեց իրեն անոր երթալուն պատճառը , և խնդրեց որ անմիջապէս երթայ իր հետը և հիւանդին հոգ տանի : « Բայց քեզի հետ երթալէս առաջ՝ կը ներես ինծի Պարոն՝ , ըսաւ ինքը , որ քեզի մէկ բան մը հարցնեմ : Ձեր բարեկամը Բրիտտոնեայ է՝ : « Այո՛ , » պատասխանեց ինքը . « Իրաւ որ ինքը Բրիտտոնեաներուն ալ աղէկներէն աղէկն է . անանկ մէկն է որ՝ միշտ Լատուոյ երկիւղով իր կեանքը մինչև հիմա անցուցեր է : Բայց կը խնդրեմ որ առ բանը հարցնելուդ՝ պատճառը ինծի իմացընէք : « Պարոն՝ , ըսաւ , « Ես ՎՕԼԹԵՌԻՆ վերջին հիւանդութեան ժամանակը իր քովը դարմանող էի . ու թէ որ Եւրոպայի բոլոր հարստութիւնները ինծի տալու ըլլան , ես բնաւ չեմ կրնար ուրիշ մէկ անհաւաստ մըն ալ մեռած ժամանակը քովը գտնուիլ : ”

ՈՒՆԱՅՆ ԱՅԿԱՅԱԼՈՒԹԻՒՆ . Թիւ որ մարդ մը տեսնես որ դիզուած ձիւնը կը փորէ՝ մէջէն հանք գտնելու համար , կամ ծովուն ծիւցող ալիքներուն վրայ սերմ կը ցանէ , անմիջապէս պիտի ըսես թէ ան մարդը խելքը կորսնցուցեր է : Բայց ի՞նչ կողմանէ տարբերութիւն պիտի ունենաս դուն՝ երբ որ ծովութեան և զբօսանքի ժամանակ վատնելու սերմը կը ցանես պատանեկութեան հասակիդ մէջ , և կը յուսաս թէ տարիքը առած ժամանակդ , կեանքդ առողջ՝ սիրտդ փսեմ՝ զգացումներով լեցուն՝ և հոգիդ ալ սուրբ սկզբունքներով զարգացած պիտի ըլլայ :

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԳՈՐԾԱԳԻՅ ԸԼԼԱԼ

«Գործեցէք ինչու որ Աստուած է՝ որ ձեր մէջը կը ներգործէ» : Եւ սուրբ երկիւղին ու միանգամայն սուրբ քաջալերութեանը գեղեցիկ կապակցութիւնը բոլորովին Աստուծոյ կախումն ունենալով՝ և միանգամայն առանց նուաստացընելու, և նախանձաւոր կերպով «մեր կոչումն ու ընտրութիւնը ապահովընէ՛լ» աշխատելու, հոգեւոր միտք մը կը պահանջէ՝ որ անկաւ ստանայ կամ ինչպէս ըլլալը հասկընայ : Եւ չէ թէ աս կապակցութեան մէջ անխմանալի մէկ գաղտնիք մը կայ, ըստ որում մարդիկ միշտ նոյն ճամբով աշխարհային գործառնութիւններնուն մէջ կը շարունակեն իրենց գործը : Երկրագործը իր արտը կը մաքրէ և կը պատրաստէ, հոնտերը կը ցանէ և բոլոր պէտքեղած աշխատութիւնները ժրութեամբ կը կատարէ, և անկէ ետեւ ալ ինք բան մը չկրնալ ընելիքը կը ցուցնէ : ալ կը սպասէ առատ արդիւնք ժողովելու, կը մտածէ անոր վրայ, կը խօսի ի խորոց սրտէ, և նոյն ատենը աս ալ անուրանալի բան մըն է որ՝ մէկ ցորենի հատ մը անգամ չկրնար մէկը բուսցընել : Արեգակը պէտք է որ անոր վրայ ծագէ, անձրեւը ջրոտէ, հողը սնուցանէ . բայց ասոնց մէկուն ալ մարդ հրաման չկրնար ընել :

«ԱՀԱ ԻՐԵՔ ՏԱՐԻ Է»

«Ահա իրեք տարի է» : Միտք մու որ Աստուած ճիշդնար թէ որչափ ատեն գէշ կերպով անցուցիր . վասն զի «աս իրեքը» այսքան ժամանակ կը ցուցընէ : «Երբ որ պտուղի ժամանակը մօտեցաւ», այսինքն անոնց հասուննալու սկսած ժամանակին մօտ՝ կամ թէ ան ժամանակը որ պտուղ տալու էին : Ենպտուղ թղենի . դուն՝ ժամանակ, պատեհ հզանակներ, քալողիչ, նեղութիւն, պատիժ, գթութիւն և ինչ ըսես որ չունեցար, ու անանկ ըլլալով տակաւին պտուղ չտուիր . դուն արթնութիւն, յանգիմանութիւն, սպառնալիք,

հանգստութիւն ալ ունեցար և տակաւին անպտուղ եղար : Դուն օրինակ, գաղափար, կոչումն, գրգիռ ալ ունեցար և սակայն անպտուղ եղար : Եստաղէկ, Աստուած ան իրեք տարին իրեն առաւ : Ինքը կը յիշէ ամէն տոտն, եղանակ, քարոզ, քարոզիչ, նեղութիւն, պատիժ, ողորմութիւն, արթնութիւն, օրինակ, գաղափար, կոչում, գրգիռ . ինք ամէն բանը կը յիշէ :

ԱՆ ՀԱՒԱՏԻ ՄԸ

ԻՐ ԶԱԿԻՆ ՀԱՄԱՐ ԸՐԱՅ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Նէյպուհը Գերմանացի գիտնականը՝ որ Պատմագիտներուն մէջ իշխան կոչուած է, նմանապէս երկրայող անհաւատներուն մէջ ալ երեւելի էր : Իր բոլոր կեանքին մէջ փորձ ընելով, և իր ընտրած կերպով փորձով հասկընալով իրենց ըսած բանավարութեան և երկբայական դրութիւնին՝ ազդեցութիւնները՝ իր զաւկին համար կ'ըսէ . « Ենկա Հին և Նոր Արաւոյրանին գրոյն պիտի հաստատայ . և ես ալ՝ իր արդայ հասակէն պիտի անոր մէջ հաստատար հաստատ մը անոցանէմ ան ամէն բանէրուն մէջ, որոնք որ ես կորսնցուցի՝ կամ որոնց վրայ ես անպայք վեճակի մէջ մտայ » :

Ասիկա ի՞նչ մեծ վկայութիւն մըն է Վերիստոնէական դրութեանը կողմանէ, ու միանգամայն ալ ի՞նչ դատաւնիք մըն է անհաւատութեան :

ԳԻՒՏՔ . Աւուսականին մէկը հիմակաւն գիտներուն օգտակարութեանը վրայ խօսելով՝ սա համառօտ մէկ բովանդակութիւնը կ'ընէ : «Տղայ մը՝ Գուրորինիբրին հնարած թուղթ շինելու գործիքով, տարուան մը մէջ աւելի թուղթ կը շինէ, քան որչափ որ բոլոր Լագիպտոսի մէջ հարիւր տարին կրնար շինուիլ Պտղմէոսի ժամանակը : Աղջիկ մը՝ շողիէ մամուլով մը կրնայ այնքան բան տպել, որչափ որ տպագրութեան գիւտէն առաջ՝ միւրոն մը գրագիրները կրնային օրինակել : Բանւոր մը՝ երկաթի գործարանի մէջ կրնայ աւելի գործիքներ շինել, քան որչափ որ Տիովեւ կայէնը կրնար շինել՝ թէ որ անատենէն մինչև հիմա տպրելու ըլլար, և շարունակ ջանքով բաներ :

ՊԶՏԻԿ ՍԿԶԲՆԱԽՈՐՈԹԻՒՆՆԵՐ

Մեր բոլորտիքն եղած բոլոր բաները մեզին կը պորվեցընեն որ՝ պզտիկ սկզբնաւորութիւնները ոչինչ բանի տեղ չդնենք . վասն զի անոնք սանդուղին աստիճաններուն վարի ոտքն են՝ որ շատ բարձր հետեւութիւններու կրնան հասնիլ . և մենք ալ ամենէն վարի ոտքը կոխելու ենք առաջ՝ որ վեր ելլենք : Գիտութեան պըզտիկ սկզբնաւորութիւնները ոչինչ բանի տեղ մի դնել : Լուսակաւոր Ֆրանքլին փիլիսոփան՝ տղայութեան ատենը շատ քիչ դաստիարակութիւն առած էր . սակայն ետքը շատ ընդարձակ գիտութեան տէր եղաւ : Հերշէլ՝ ան մեծ աստղաբաշխը՝ պատանեկութեան ատենը , զօրաց առջեւէն դացող թմբուկ զարնողներէն (պալուճոս) մէկ մըն էր . և թմբուկ զարնող տղու մը առածէն քիչ մը աւելի գաստիարակութիւն ընդունած էր . բայց հիմա իր անունը՝ գիտութեան մէջ եղած ամենաշքեղ գլխտէրուն հետ միացած է : Իւրաւոր օրինակներ դէմքնիս կ'ելլեն սա բանը՝ վկայելու թէ՛ պատշաճ կերպով զարգացընելով գիտութեան մէջ ըրած փոքրիկ և թերեւս անկատար սկզբնաւորութիւններովս , կրնանք ամենէն հանճարեղ և խելացի անձը ըլլալ՝ մեր արհեստին և պաշտօնին մէջ : Ոչինչ բանի տեղ մի դնել սխալանքի և մեղաց պզտիկ սկզբնաւորութիւնները : Իերդին պատերը հիմէն փորուեցան՝ մանր և չնչին սեպուած կենդանիներէ . և սխալանքի ու եղեւնագործութեան սկզբնաւորութիւնը՝ թէ և սկիզբէն անզգուշութեամբ ըլլայ , թէ որ չսանձուի՝ շուտով ճշմարտութեան , առաքինութեան և բարի վարուց հիմը պիտի քանդէ : Եւ չնչին սխալանքները ընդհանրապէս պզտիկ կ'ըլլան . չնչին բան մի սեպեր անոնք . վասն զի հետզհետէ կը մեծնան , ու վերջապէս քեզ կը կործանեն :

ՊԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ՀՐԱՇԱԼԻՔ

ՆՈՐԱՇԵՆ ՔԻԹ ՄԸ

Սիացեալ Նահանգաց օրագիրներէն մէկուն մէջ ռեզաբուծութեան վրայ մէկ զարմանալի պատմութիւն մը եղած է , բոլորովին փոտած ու ինկած քիթի մը՝ նորէն կատարեալ ու վայելուչ ձևովը յարմարեցուած ըլլալուն վրայ :

Բսկէ տասնուհինգ տարիի չափ առաջ քիթը կորսնցուցեր էր մէկը սնդկային դեղի մը պատճառաւ՝ որ մաղձային ջերմի համար իրեն տրուած էր : Քիթին մէկ ծակը միայն մնացեր էր : Ինքը լսելով որ աս իր կորսնցուցած քիթին տեղը գալը հարաւոր է , որոշեց անոր փորձը ընելու . և հետեւապէս ելաւ Ֆիլատեֆիա քաղաքը գնաց աս բանին համար յատկապէս : Գործողութիւնը կատարուեցաւ , և մարդը իր տեղը զարձաւ ամէն յատկութիւններովը կատարեալ քիթ մը ունենալով՝ որուն երեւոյթքը բնական էր , զգայուն և աչքի ալ խոր չէր տեսքը և ճիշդ ուրիշ մարդոց քիթին նման էր : Եւ վերաբուծական գործողութիւնն ընողը Նոզէֆ Բանքսթիմ . Վ . Բ . էր՝ որ Ենդամահատութեան դասատու մըն է ինքը Ֆիլատեֆիայի մէջի Նեֆրուրնի բժշկական Գպրոցին , և իր օգնականն ալ Տօքթօր Չարլս Բ . Թըրնըր բժիշկն էր : Եւ գործողութեան պատմութիւնը այնքան հետաքրքրական է , ու վարպետ բժիշկներուն ալ ծանօթ ու հաւատալի՝ որ մեր յարդի ընթերցողներուն հաղորդելու արժան սեպելով հոս պիտի դնենք հիմա բուն իսկ ան մարդուն պատմութեանը գլխաւոր մասերը՝ որուն վրայ որ աս գործողութիւնի կատարուեցաւ :

«Նեֆրուրնի բժշկական Գպրոցին մէջ . Տօքթօր Չարլս Բ . Թըրնըրին ներկայութեան , և գպրոցին մէջի բոլոր Ուսանողներուն մէկտեղ ժողովուած ըլլալովը Տօքթօր Բանքսթիմ գործողութիւնը սկսաւ : Նախ և առաջ աս գործին ձեռք զարկած ատենը ճակատիս միսէն այնքան մը կտրեց՝ որ քիթ մը շինելու բաւական էր . ետքը ծայրերը շտկեց , և ճակտէս կտրած միսը

կարեց՝ իմ բուն քիթիս ինկած տեղին պարապ միջոցին հետ, և ան ալ հասարակօրէն կտրուած տեղի մը կամ վերքի մը պէս շինեց: Ոսկիէ խողովակներ տուած էի՝ որ ուռնգերէս հանգիստ շունչ տամ առնեմ, ասոնք անմիջապէս վերցուց, երբ որ տեսաւ թէ ալ բաւական յառաջ գացած է քիթիս բժշկութեանը: Ես նաեւ կաղապար մը շինեւ տուած էի Կոմիտաս Բեյլա ըստած նիւթէն՝ որ իմ հօրս քիթին վրայ կաղապարուած էր. ասիկա ալ իմ նոր քիթիս վրայ երիզով մը կապուեցաւ՝ որով ճիշդ իմ ուզած ձևս առաւ: Ես գործողութեան հինգերորդ օրը կարերը քակուեցաւ, և եօթը շաբաթէն քիչ մը աւելի քշեց մինչև որ բոլորովին շիւան զանոցէն դուրս արծակուեցայ, ալ անկէ ետեւ դարմանի մը կարօտութիւն չմնալով: Շիմա ես նոր քիթ մը ունիմ, հաստատ ու աղէկ ձևակերպած, ու ջօշափման և հոտ առութեան բոլոր զգացողութիւնովը անանկ գեղեցիկ և կատարեալ է՝ որ որչափ որ կրնամ յիշել, առաջուան ունեցածէս պակաս բան մը չունի: Ես նոր քիթս, ինչպէս որ առաջ ըսի, հօրս քիթին ձևին պէս է ճիշդ. անանկ որ քիթին ձևը անգամ Տօթթօր Բանքօթին ձեռքն է, և ինքը շատ ճարտարութեամբ կը կատարէ գործողութիւնը: Ես հիմա եռետունուհինգ տարեկան եմ կատարելապէս առողջ, և շատ մեծ ուրախութիւն ունիմ և շնորհակալ եմ որ առաջուան նման մարդ մը եղայ նորէն՝:

ԳԱՂՏՆԻՔ ՄԸ

Քրանքին փիլիսոփան կ'ըսէ թէ՝ շատ մը գործաւորներուն մէջ մէկը կար, որ դիտեցի անոր իմ գրատունիս մօտը բանած ժամանակը՝ թէ միշտ զուարթ երես կ'երևար. և իրեն դէմը ելողին հետ անուշ խօսք մը կ'ընէր, և զուարթ ծիծաղ մը կը ցուցնէր: Հոգ չէր ամենևին թէ որ օրը խիստ ցուրտ, տխուր, կամ ամպոտ ըլլար, իր զուարթ երեսէն անուշիկ ծիծաղ մը կը փայլէր արևուն ճառագայթին պէս: Եւ տու մը ճամբան ասոր հանդիպելով՝ հարցուցի իրեն ասանկ միշտ երջանիկ ըլլալուն գաղտնիքն ինչ ըլլալը, և ուղեցի որ ինծի իմացնէ: “Պաղտնիք մը չէ Պատուելի”, ըսաւ. “Ես կնիկ մը ունիմ” որ կնիկներուն պատուականն է. և երբ որ ես գործի կ'երթամ, միշտ ինծի անուշ խօսքով մը քաջալերութիւն կուտայ. և երբ որ տուն կը դառնամ, իմ դէմն զուարթ եւ հսով մը կ'ըլլէ և կը բարեւ, և անատենը կերակուրն ալ պատրաստ կը գտնեմ. ասկէ զատ՝ բոլոր օրուանը մէջ ինծի հաճելի ըլլալիք այնքան մանր մունր բաներ ըրած կը գտնեմ տանը մէջ, որ ամառդի կերպով մարդոց հետ խօսիլը սիրտէս չգար”: Ուստի ի՞նչ մեծ ազդեցութիւն ունեցած ըլլալու է կնիկ մը մարդուն սրտին վրայ, թէ զանիկա կակղացնելու և թէ զուարթ և մաքուր զգացումներու աղբիւր մը ըլլալու: Ենուշ խօսէ ուրեմն, զուարթ ծիծաղ մը և անուշ բարեւ մը տալը՝ օրուան աշխատութիւնը քաշելէն ետեւ, սուղ բան մը չէ, և ընտանիք մը երջանիկ ըլլալ և խաղաղ պահելու օգուտ կ'ընէ:

Բրօթէսթանդից Կոստանդնուպօլսոյ Գրքատունը որ 'ի Սաբա չէշմէսին, Մուստաֆա Փաշա խանը՝ Երեւելեան ու Եւրոպական շատ լեզուներէն տպեալ Աստուածաշունչ, և Ենգլիարէն՝ Գաղղիարէն՝ Գերմաներէն ուրիշ ծախու գիրքեր ալ կը գտնուին միշտ:

Հտեմարանին Տարեկան գինը 18 շուրուշ կանխիկ, կամ ամէն մէկ ամսական տետրակին գինը 60 փարայ է:

Դուրսերը խրո-խո-փօսպային ծախքը աւանդին վրայ է:

Փօսպային ծախքը խնայել ուղղութեամբ կրնան Տաճկաստանի բաղադրութեամբ եղած որ է էջէ Բրօ-Լեւոնյանի գրքածախաներուն 400 Գրանէլ: